

okt. 12.

El kell kezdenem olvasni az *Opál beszédet*. Már nyár elején megvolt a kötet, s akkor majdnem el is vállaltam egy kritikát róla egy majdnem megszűnő lapnak (majdnem minden lap ilyen), de aztán ez mégsem jött össze.

80 Szénási Zoltán

NAPLÓJEGYZETEK A SZENTRŐL

Toltam magam előtt. Csak azok a helyzetek hoznak megoldást, amelyekben nem adok

magamnak egéruat, nincs esély megúszni. Meg kell csinálni.

okt. 13.

A fülszöveg miniesszé. Kicsit József Attila ellenében is indít: „A költészetről többet tudok, mint a költészetemről.” Nem „mindent”, „többet”. Fontos és pontos indítás. Kicsit később viszont: „Nem én kellem magamnak. S magamról. Az egész kell.” Igen, ez már más. Rész-egész. „Az egész kell. A lét (Lét), a létezés, a létezők, a mai nap, ez a perc, s mindenben, mindenkor a másik.” Az én (aki ént mond) és akinek mondja, akiről beszél, akinek szól: a másik vagy a Másik. Ez létköltészet, mert *van* költészet, ami a Létről beszél. Ez az, de nem minden költészet az.

Ez azonban, hogy ugorjunk egy nagyot, csak a kötet végén lesz egyértelmű: „Csak / ezt a Lét-metszette / sebet ezt az ezüst- / ajkú kiáltást akarom.” (*Opál beszéd*) És: „határtalan járunk-kelünk / a folyton új, s újonnan föl- / táruló – szent – Létezésben.” (*Annyira*) Eddig azonban el kell jutni.

Persze nem azért lehet ebben az esetben létköltészetről beszélni, mert leírja, s nagybetűvel írja le, hogy Lét és Létezés. Attól még lehetne bármi, vacak, ócskaság, mint ahogy egy vers nem azért istenes vers, mert akárhányszor leírja Isten nevét. Ez egyébként is csak az egyik regisztere nála a létről és a létezőről való költői beszédnek. Vagy pontosabban: végpont. A létezőnek a Léthez való viszonya, azaz amikor a létező saját létéhez mint létezését végtelenül meghaladóhoz viszonyul, a Szenthez való viszony. Nem minden létről való beszéd viszonyul szentként a léthez, de ez a költészet igen. Egy korai esszéjében olvasom ezt a Gadamert idéző részletet: „Mi a szó? A kijelentett lét.”

Erről van szó.

okt. 14.

A fülszövegben szíven üt egy mondatba közbeszúrt megjegyzés: „A közelmúlt nagy magyar (s néhány nem magyar) íróival hozott össze a sorsom, ami – egy kirekesztettnak – áldásszámba megy.” Persze a kirekesztettség-érzés az, ami fáj. 85. születésnapja alkalmából a litera.hu-n Jánossy Lajos velem készült

beszélgetése volt olvasható. A kérdező: „A nyolcvanas évek kortárs irodalmában, a jelenlétről vallott közkeletű vélekedések szerint, sokkal erősebb fényben voltál. Nem utolsó sorban azért, mert Esterházy Péter, az ún. új magyar irodalmat megalapozó munkáiban, többször idéz Téged. Ugyanakkor felmerülhet, hogy Te nem változol, makacsul tartod magad valamihez, a figyelmed iránya kitartóan egy pontra fókuszál.” A válaszoló: „Így van. Engem egyedül az érdekel, hogy mi akar bennem megszületni. Ez érdekelt a gyerekeimnél és az unokámnál is. A lényeg szerelmese vagyok, ezt nyugodtan mondhatom.” Így már nem is olyan tragikus, nem is olyan fájdalmas. A centrumból visszahúzódni a perifériára, a túl erős, vakító fényből kilépni oda, ahonnan minden, vagy csak ez: a lényeg jobban látható. 81

okt. 15.

Ma olvasom: Józsa Mártával, Pályi Andrással és Beck Andrással együtt ő is Déry Tibor-díjat kapott.

Mégis. Mégse.

Mára ennyi elég is.

Deo gratias!

okt. 17.

Még mindig a fülszövegből: „Írónak lenni közösségi magányosság...” Korábban is többször írta már versbe közvetlen környezetét, családjának vagy külvárosi világának szereplőit. A fentebb idézett mondat persze sokféleképpen érthető, de nála nagyon primér, nagyon kézzelfogható jelentése van ennek. Két verse a legújabb kötetben groteszk, keserű hangon beszél el két találkozást, az egyik (*Inter-mezzo (szoprán)*) egy hajléktalannal, aki Hans Urs von Balthasarról („Haúsz Úr s Balta-zár” sic!) beszél, s a maga szociolektusában szembesíti az írót saját hivatásával. (Mellesleg megjegyzem: képtelen helyzet, egy, a versben megidézett beszéde alapján műveletlen alak beszél a nagy svájci teológusról... Könnyen kiagyalt dolognak gondolhatnánk, de jó pár évvel ezelőtt nekem is volt hasonló élményem, amikor a tatabányai helyi járatos buszon beszélgetésbe keveredtem a kórház hullamosójával. Ő Umberto Ecoról és a *Rózsa nevé*ről beszélt, s folyton arról faggatott, hogy ugye én vagyok az új felsőgallai plébános.) A másik versben (*Micsoda szerda*) az egyik szomszéd kérdezi: „Té'leg maga író? / Ki mondta? ... Postás Lacika. Húsz / éve lakok itt, oszt csak most / tudtam meg...” Ez a fülszövegből idézett „közösségi magányosság” legelemibb tapasztalata.

okt. 18.

Az ő költészete, s ezzel persze semmi újat nem mondtam, erősen kötődik a keresztény vagy mondhatjuk azt is: katolikus keresztény hagyományokhoz.

82 Viszont éppen ezért lehet meglepő a Nietzsche-nek ajánlott verse. Nagy kérdés, hogy mit tud kezdeni a 20–21. század kereszténye Nietzsche-vel? Prohászka még „sötét és káromkodó prófétának”, „öntudatlan szolgának”, „migrénes, beteg szobatudósnak” gúnyolta. Pilinszky viszont megrendülten idézte egyik esszéjében, azt a jelenetet, melyet a vers is megjelenít, s mely arról szól, amikor Nietzsche Torinóban zokogva borult a részeg kocsis által majdnem agyonvert ló nyakába. „Ez az ölelés a század legmegrázóbb ölelése” – írja Pilinszky. Ég és föld, két külön világ. „Megrendült tőled a század” – olvashatjuk a versben. Nem kell (nem lehet) Nietzsche-t megkeresztelni, de a mai keresztény embernek is tudatosítania kell, hogy abban a világban él, melyre a német filozófus örületbe futó gondolatai rányomták bélyegét, nem lehet eltekinteni tőle, olvasni kell, hogy megértsük a világot, hogy megértsünk saját helyzetünket benne. Azt hiszem, így olvassa és idézi meg ez a vers Nietzsche-t.

okt. 22.

Rengeteg dolgom van, időre leadandó munkák, családi rendezvény. Nem haladok, pedig szerdán egy konferencián találkozom vele. Még tavasszal megígértem Cseke Ákosnak, hogy készítsek egy interjút vele az esztétika szak kritikai portálja számára, s jó lenne szerdáig összeszedni a kérdéseket, s megbeszélni vele az interjú időpontját.

okt. 23.

Nemzeti ünnep. Én ugyan kevésbé vagyok ünnepi hangulatban. Erre is rá lehetne kérdezni, hogy hogyan élte meg '56-ot. Csak ne legyenek túl sablonosak a kérdések!

A kötetben van egy vers, *Baleset* a címe s 1956 emlékének van ajánlva, s ahogy a cím mondja: egy balesetről szól, s jóval többről. Ideírom a zárlatát:

*Életedet tűzben kiforgatta,
ha szét is esett; én látom,
ahogy távolodol, úgy növekedsz;
csillan levegőben a lábnyom.*

*Minden idő elmállik az
időtlennek üvegfoga közt,
de a szívmagból kiözlő test
új húsa, csontja s a bőre: örök.*

Történelem: ahogy a konkrét esemény, tárgy, személy elmállik az „időtlen üvegfoga közt”. Az időből átlép az időtlenbe. A vers zárása szürreális kép: ahogy a konkrét elmúlásával megszületik az örök.

okt. 24.

Nagyjából a kötet közepén van ez a tegnap idézett vers, mondhatjuk: a szívében. Mint ahogy az, ami ott végső soron leíratik: ennek a költészetnek a szíve.

De lapozzunk vissza! A kötet első verse: *Kontraszt* Azt hiszem, nem tévedek, ha azt feltételezem, az *Opál beszédnek*, sőt talán az ő lírájának lényege az a kontrasztosítás, ami a versekből mint költői látás-és beszédmód kiolvasható. Ellentétek, melyek több szinten, többféle értelemben tételeződnek, szembesítik a boldogot a szenvedővel, a bölcsőt az ostobával, az élőt a halottal, a lent-et a fent-tel, a realist a szürreálissal, a szent öt sebét az öt golyónyommal, a testet a lélekkel, az anyagot a szellemmel. S végül: a roncsolt, hibás, elégtelen hétköznapi nyelvet az *opál beszéddel*. Dualizmus, metafizika. Ettől egy ideje félni kell, le kell tagadni, mint valami szégyellt rokont. Az ő költészete éppen abban a gesztusban lesz (marad) modern, ahogy – szemben a közvélekedéssel, a korhangulattal, közmorállal – vállalja, s vallja, hogy vannak értékek, amik túl vannak rajtunk, hogy a tényektől el kell jutnunk a valóságig, a létezőktől a Létiig, az itt-léttől a Nála-létiig.

S ez a kontraszt határozza meg a kötet nagyszerkezetét is.

okt. 27.

A tegnapi konferencia kitűnő volt. Egyet leszámítva: nem tudott kijönni az egyetemre, mivel előző éjszaka betörték hozzájuk, s ő nem mert otthun hagyni a feleségét. A várt találkozó hát elmaradt, de ez a legkevesebb.

Dona nobis pacem!

okt. 28.

A piliscsabai konferencia, ami a szenvedésről szólt, rendkívül gondolatébresztő volt. Persze egy csomó fontos részlete a témának csak éppen felmerült. Például: a Szenttel szemben az embert (miként Rudolf Otto írja) a tremendum, a rettenet érzése fogja el. Van rá példa az Ószövetségben, s talán erre épül a misztika Istentapasztalata is.

Efelől értelmezhető-e az *Opál beszéd*, van-e ilyen olvasata a verseknek? Abban az értelemben, ahogyan az ószövetségi könyvekben megjelenik Jahve a választott népnek, vagy, ahogy a misztika közvetítette Istenélményben

a találkozást átélő, elszenvedő ember a numinózussal szemben önnön kicsiségét, elesettségét, gyengeségét, saját teremtményi létét tapasztalja meg, nem. Vagy legalábbis nem ezekben a szélsőségekben. Nem így. A Szent élménye sokkal inkább abban a léttapasztalatban ragadható meg nála, 84 ahogy a reális átlép az szürreálisba, a szuperreálisba. Ebben persze benne lehet (mint olvasási tapasztalat) a rettenet élménye is, de sokkal inkább arról van szó – ahogy egy korábbi versében oly szépen megfogalmazta –, hogy „az ember bőrig ázik benne”. A kegyelem, a Szent kiáradása elől kitérni nem lehet, mert „a Szent az túlérő.”

Ez utóbbi idézet a *Túlérő* című versből van, s mikor olvasom, véletlen felfedezésre teszek szert. (Véletlenül? Inkább kegyelemből.) A *Tűzjel* című, első esszékötetében olvasható: „A költészet »túlérő«: az élőtlét élőbbnek ábrázolja, az esett embert éppen esettségének ábrázolásával teszi emberivé, a gyengét azzal magasztalja föl, hogy meghagyja gyengének, a brutalitást azzal bélyegzi meg, hogy olyannak mutatja, amilyen, a fogyatékos »csökkent létében« mutatja teljesnek. Ha a költészet ezt műveli, vagyis minden látható mögött a teljességre utal, akkor az emberi szférában Isten mintájára cselekszik.”

Miközben idemácsolom, döbbenek rá, hogy a több évtizeddel ezelőtt leírt sorok a költészetről alighanem az ő költészetének (akkor is és ma is) kulcsa. S ha van katolikus vagy keresztény irodalom és irodalomszemlélet (szerintem van), akkor ez az. S ugyanez a poétika működik az *Opál beszédben* is, ahogy a részben felragyogtatja az egészet, a jelenben láthatóvá lesz a jövő, vagy különben „a Jelen sincs jelen”, a létezés alsóbb szintjeiről fokozatosan emelkedik, fokozatosan emel fel a Létig.

okt. 29.

Még egy kérdés: a Szent tapasztalata a transzcendencia tapasztalata? Bizonyos értelemben igen, féltétlenül. De a transzcendencia a létezővel szemben nem a Létteljesség, hanem az a végtelenül keskeny határ, ahol a Lét átlép a létező immanenciáján. Pontosabban a transzcendencia ezen a határon való átlépés. A transzcendens: ami átlép, az átlépő. A transzcendenciatapasztalat létező és lét végtelen különbségének és azonosságának ellentéteket szintézisbe hozó tapasztalata. Tehát végül is a kettőt elválasztó és összekötő határ tapasztalata is. Erről szól az ő költészete, ennek a határnak a tapasztalatáról, megmutatásáról. Végtelenül pontos kép, ahogy az önmagában a Lét számára elégtelen embernek a létezők képében feltárul a Lét végtelenségének látványa. Kimondani a kimondhatatlant.

okt. 31.

A hónap közepén kezdtem el írni ezeket a jegyzeteket, azóta legalább kétszer elolvastam a kötetet, cikáztam benne ide-oda, egyik versről a másikra.

Lenyűgöz az a szellemi frissesség, ami a szövegekből kiárad. Az irónia: „Műszikrát szór egy isten, / bederridázták itten.” Kicsit lentebb: „Újként riszál az ósdi / posztm.-poszt kirakódsi.” (*Azértis*) És az önirónia: „Nézd! / mondtam neki, leírtam / tegnap este, amit most / kimondtál, jambikus sorok: »Barátaim, belátom, / egy vén majom vagyok.«”

85

Jó lett volna szabályos kritikát írni a kötetről, mint ahogy tettem annyiszor az utóbbi években, s ahogy nyilván teszem a jövőben még jó párszor. De inkább azt szerettem volna most megírni, hogy hogyan járja át a mindennapjaimat

Vasadi Péter.

SDG

